

aminek egyik legjobb módja a rendszeres olvasás. Legyünk segítségükre a nyelvi előképzettségüknek és korosztályuknak legmegfelelőbb olvasmányok kiválasztásánál (adaptált szövegek, mesék, kalandos történetek stb.). Ajánljuk nekik a diáklevelezést, valamint – a nyelvtudás színvonalának függvényében – idegen nyelvű hang-
lemezek, szalagok és egyéb laboranyagok (később pedig rádióadások) hallgatását.

Összefoglalva ismételten megállapíthatjuk, hogy csak akkor valósítható meg az eredményes nyelvoktatás, ha a tanuló képes ésszerűen, céltudatosan és kitartóan dolgozni, azaz tanulni.

3. Rendkívül fontos az idegen nyelvi nevelés során, hogy a tanulónak kellő sikerélményben legyen része, hogy örömet érezzen afelett, hogy bizonyos fokon már elsajátította a nyelvet: egyszerűbb szövegeket megért, gondolatait több-kevesebb sikerrel ki tudja fejteni idegen nyelven is. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy mindez hathatós motiváló erőként végigkíséri a nyelvtanulás egész periódusát. A diák állandóan igényli a visszajelzést, a megerősítést, hogy jól végzi-e munkáját. Ez történhet a kontroll hagyományos formáival (dolgozat, teszt stb.), a tanár szóbeli dicséretével vagy – ami talán a leginkább motiváló – az osztálytársak helyeslésével, elismerésével.

A tanulók dolgozni-tanulni akarása és tudása, valamint az eredményesen végzett munka utáni felemelő sikerélmény alkotják a hatékony tanítási-tanulási folyamat alapját.

Ha minden tantárgy – így az idegen nyelv – oktatása során elsajátíttatjuk a tanulókkal a racionális szellemi munkavégzés módszereit és fogásait, akkor lényegesen hozzájárulunk a tágabban értelmezett munkára nevelés komplex folyamatához, és ezáltal sokszínűen gazdagítjuk a tanuló személyiségét is.

IRODALOM

- [1.] *Dezső László-Tálasi Istváné: Az idegennyelvi nevelés távlati fejlesztése. Modern Nyelvoktatás XIX. (1982.) 3–22.*
- [2.] *Dr. Nánási Miklós: Pedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.*
- [3.] Teoreticeszkije osnovü metodiki obucsnyija inosztrannüm jazükam v szredney skole. Pod redakciej A. D. Klimentenko, A. A. Miroljubova, Akad. Ped. Nauk, Moszkva, 1981.
- [4.] *Juhász János: Probleme der Interferenz, Akadémiai, Budapest, 1971.*
- [5.] *Tálasi Istváné: Az országismeret tárgya. Modern Nyelvoktatás XVIII. (1981) 100–166.*
- [6.] Didaktik des Fremdsprachenunterrichts (Deutsch als Fremdsprache). Von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Günter Desselmann und Harald Hellmich, VEB Enzyklopädie Verlag, Leipzig, 1981.
- [7.] *Gez-Ljahovickij-Miroljubov-Folomkina-Satilov: Metodika obucsnyija inosztrannüm jazükam v szredney skole. Vüzsaja skola, Moszkva, 1982.*

HORVÁTH DÉNES

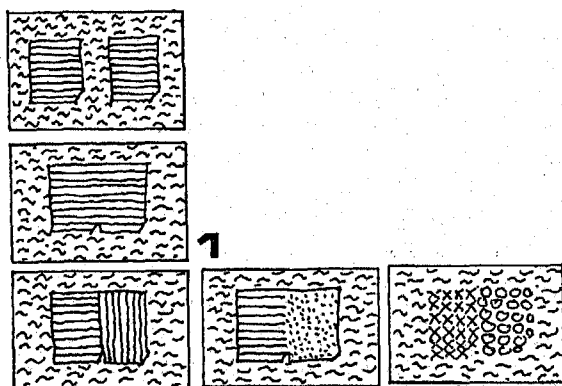
Pécs

Tónus — FAKTÚRA — Ritmus

A „tónus” és a „világossági fokozat” kifejezéseknek ugyanaz a jelentésük. Hogy milyen a rendezettség és a kölcsönhatás a tónusok között, figyelembevéve azt, hogy milyen más optikai sajátosságokkal összefonódtan, és ezen összefonódottságban hogyan jelentkeznek, az igen bonyolult dolog, s összefügg azzal, hogy „a kép felépítése nem egyéb, mint a különböző optikai momentumok — színárnyalat,

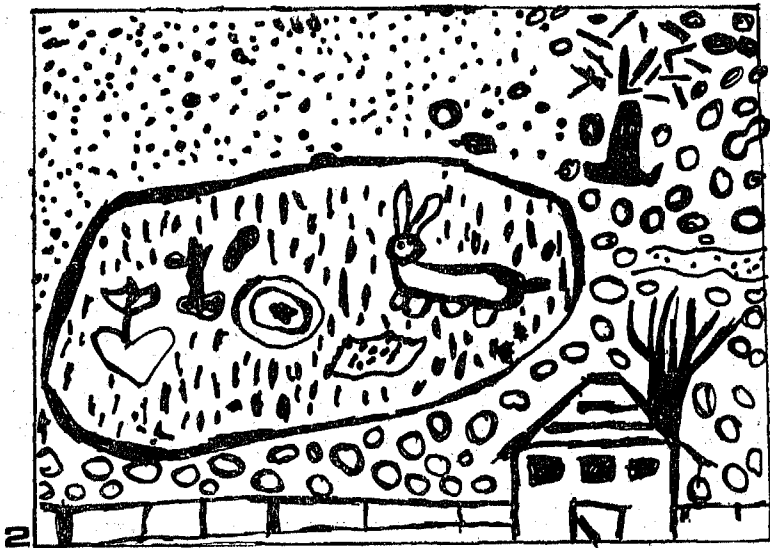
tónusérték, telítettség, textúra, helyzet, forma, irány, távolság, nagyság – lemérése és összefüggésük megteremtése”¹ a szem tevékenysége révén. E néhány sorban a tónus és ritmus összefüggésében a faktúra kérdésével foglalkozunk, azzal is a felvetés szintjén és természetesen a vizuális nevelés gyakorlatára vetítetten, hiszen *gyermekrajzokról* lesz szó. (A képmellékletek gyermekrajz-másolatok, kivéve az 1. képet.)

A tónus vagy világossági fokozat, színjellemző. A tónuson kívül a színeket még a színezet és a telítettség jellemzi. Ha két felületelemet, mondjuk foltot, egymással összevetve azt találjuk, hogy azonos a tónusuk, akkor ennek a két foltnak valami másban kell különböznie egymástól, egyébként lehetetlen lenne tónusazonosságukat megállapítani. Hiszen a képen két azonos színű (azonos világosságú, színezetű és telítettségű) és azonos irányultságú azonos forma is különbözik egymástól, ugyanis máshol helyezkednek el. Probléma akkor adódik, ha ez a két forma szorosan egymás mellé kerül, és határvonaluk egy része közös. Így előfordulhat, hogy megszűnnek különállóaknak látszani, tehát tulajdonképpen már nem két, hanem egyetlen egy formáról beszélhetünk. Ha viszont ezek a foltok még egy optikai momentumban, mégpedig a felületi megmunkáltságban, a faktúrában különböznek, akkor egyedi voltuk is megmaradhat szerves együttlétükben (1. kép).

A „Veteményeskert” című gyermekrajz (2. kép) szorosan egymás mellé záruló különböző faktúrablokkjai jó példákat szolgáltatnak a fentiekre. Kiemeljük a vonallal is bekerített részt, ahol a nyulacska van, valamint az ezt ölelő környezet két-féle, döntően más felületi kezeltségét, a főleg pontokkal és a főleg körökkel kitöltött részek kétféleségét és összetartozását. Ezért utóbbiak között meghúzott határvonal nem található. Végül a képet alulról a határvonalakkal zárt, és belső részleteiben is tovább tagolt kerítés – ház – fa – kerítés együttese tartja. Amíg ebben az együttesben a felsorolt formák szorosan egymáshoz tapadnak, addig a kép középső részét adó bekerített és vonalkázással füvesített mezőben külön áll öt forma, melyek egyike a már említett nyulacska.

A faktúrának átfogóbb jelentőséget, Kepes György szerint, a makro-, mikro- és légifényképezés feltalálása adott. A nagyságviszonyok és a térbeli vonatkoztatási keretek megváltoztak, s bizonyos körülmények között emiatt „a textúraértékek tulajdonságai lettek a térviszonyok egyedül látható jeleivé”.² Másfelől a textúra je-

lentségét az is megnöveli, hogy „finoman strukturált ingerként hat, amelyet csupán más érzéletekkel való szerkezeti összhangban lehet felfogni. A gyp, a beton, a fém, a zsákvászon, a selyem, az újság vagy szőrme felületi textúráját, amelyek nagymértékben tapintási érzeteket sugallnak, vizuálisan több érzéklet egyfajta összeoldódásaként észleljük. Nem világosat és sötétet látunk, hanem puhaságot, hidegséget, nyersséget, simaságot és hasonló tulajdonságokat – látás és tapintás tehát egyetlen egészé forr össze”.³

Tudjuk, hogy „a felnőtt vizuális érzékelésében az idomulásnak, – konvergenciának, a tapintás és a látás koordinációjának, s a megfigyelésnek ...köszönhető, hogy világunk megbízhatóan tagolódik mélységi szintekre”. Mivel „ki van zárva, hogy a látás a gyermekek számára a fejlődés első szakaszaiban azt a domborzatos és távlatos világot nyújtsa, melyhez hozzá vagyunk szokva”⁴, ezért, komoly szerepe és jelentősége lehet annak, ha az iskoláskorú gyermekek a felülethatás (akár textúrának vagy faktúrának nevezzük azt) kérdéseivel és problémáival foglalkoznak. S különösen akkor, ha a színdimenziókkal (színjellemzőkkel) összehangoltan történik mindez. Ez alkalommal a színjellemzők közül a tónust emeljük ki, s azt mint faktúratónust tekintjük. Ahhoz, hogy a vizuális nevelés keretei között megalapozzuk a tónus és faktúra közötti kapcsolat és kölcsönhatás kérdését, célszerűnek találjuk, ha különböző faktúra-tónusokkal operálunk először, miközben a faktúrabeli rendezettségre és a világosságbeli rendezettségre éppúgy, mint kölcsönhatásukra egyaránt odafigyelünk.

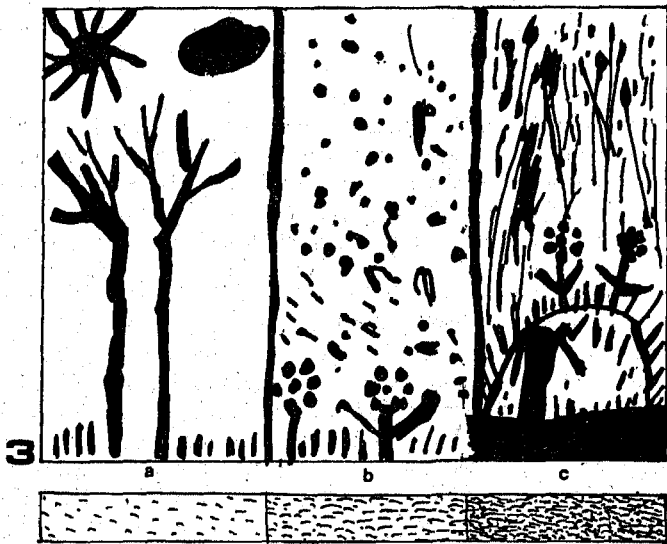
A színek világosságbeli eltérése fokozatainak szubjektív megállapításába sok tényező belejátszik. Nem mindegy, hogy a felületen citromsárgát vagy ultramarinkéket látunk-e, s mondjuk tónusazonos semleges szürké környezet, vagy egy tompa más színárnyalat, vagy éppen valamilyen más telített szín veszi körül azt. A formáról, nagyságról, irányról, elhelyezkedésről nem is beszélve. Így érthető, hogy a három színjellemző közül kettőt, a színezetet és a telítettséget kiküszöböljük, vagyis csak semleges színárnyalatokkal, szürkékkel dolgozunk. A szürkéket pedig fekete pontok és vonalak hálózataival építjük. Nagyobb és kisebb pontok,

vastagabb és keskenyebb vonalak, sűrűbben és ritkábban megmunkált felületek adják a sötét és világos tónusokat, a különböző és azonos világossági fokozatokat. Mégpedig az egymás mellé került pont-vonalak és a köztes világos papírtónus „együttlátásából” adódóan. Ezen körülmények között a tónus nem más, mint faktúratónus.⁵

Tekintsük a hármastagozódású gyermekrajzot (3. kép), melyre jellemző, hogy a három képrésznek különböző világossági értéke van, s ezek rendre a következők:

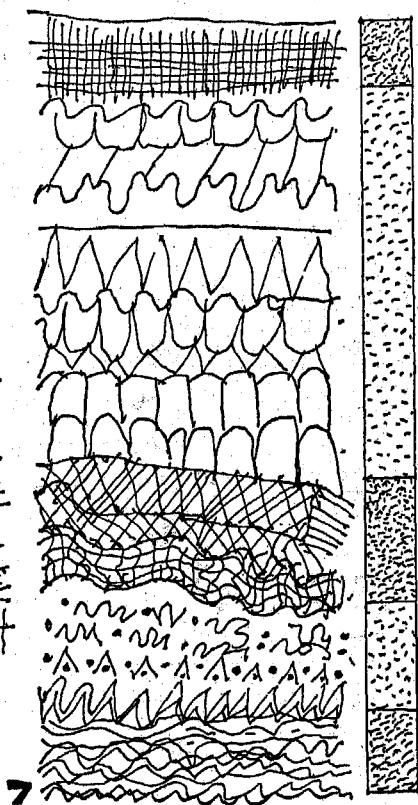
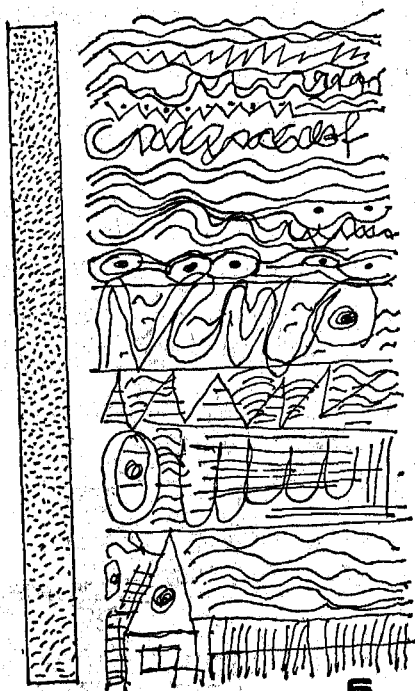
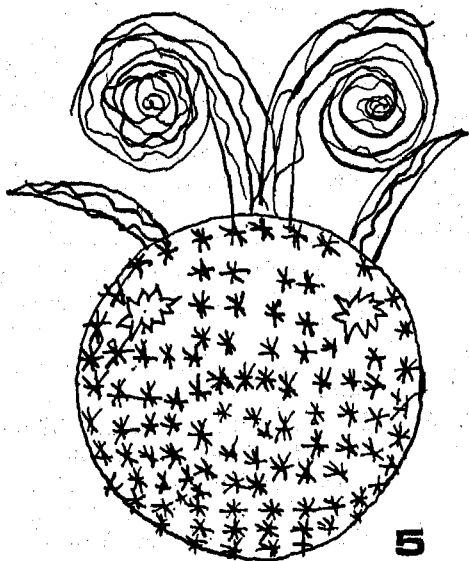
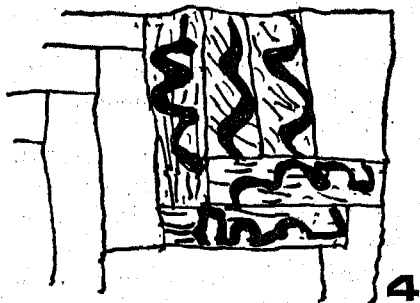
- a – világos tónusú képrész (noha a Nap, és párja, a felhő fekete, s ez különösen szép és érdekes rajta),
- b – közép tónusú képrész,
- c – sötét tónusú képrész (ahol az alsó sáv és a belőle kinövő fatörzsszerű fekete együttes, vagyis a kép jobb alsó széle, tónusegyensúlyt teremt a hármastagozódású kép bal felső szélével, a Nap és felhő feketeségével).

Tehát a képrészek, átlagolva a letett fekete pont-vonal-foltokat és a köztes világos papírtónust, egy tónussorozatot adnak ki. Nyilvánvaló, hogy a képrészek tónusértéke, és amire a képrészek referálnak (süt a nap, szemerkél az eső, zuhog) összefüggnek.

Láthattuk, hogy ez a tónus-átlagolás bizonyos esetben csak igen nagyvonalakban valósítható meg, példa erre a tárgyalt kép „a” képrésze. Máskor viszont a tónus-átlagolás könnyebben megy, illetve magától adódik. Így van ez a „Parketta” (4. kép), illetve a „Mesefej” (5. kép) gyermekrajz példáink esetében.

Az azonos vagy hasonló tónusok szabályos ismétlődése tónusritmust ad. Természetesen a kép ritmikáját, azaz „átfogóbb időbeli egészének a rendjét”⁶ az azonosan vagy hasonlóan kezelt felületrészek, a faktúrák ismétlődése is megjelenítheti. Különös helyzet áll elő, ha az egész kép közel egy tónusértéken tartott. A 6. képen az ismétlődő felületrészekben belüli faktúraelemek is ritmikus életet élnek, s így már nem faktúraelemként, hanem formaként fogjuk fel őket. A hullámvonalak, illetve a fűrészfog-vonalak ismétlődése formaritmus. Továbbmenve, az egy-egy

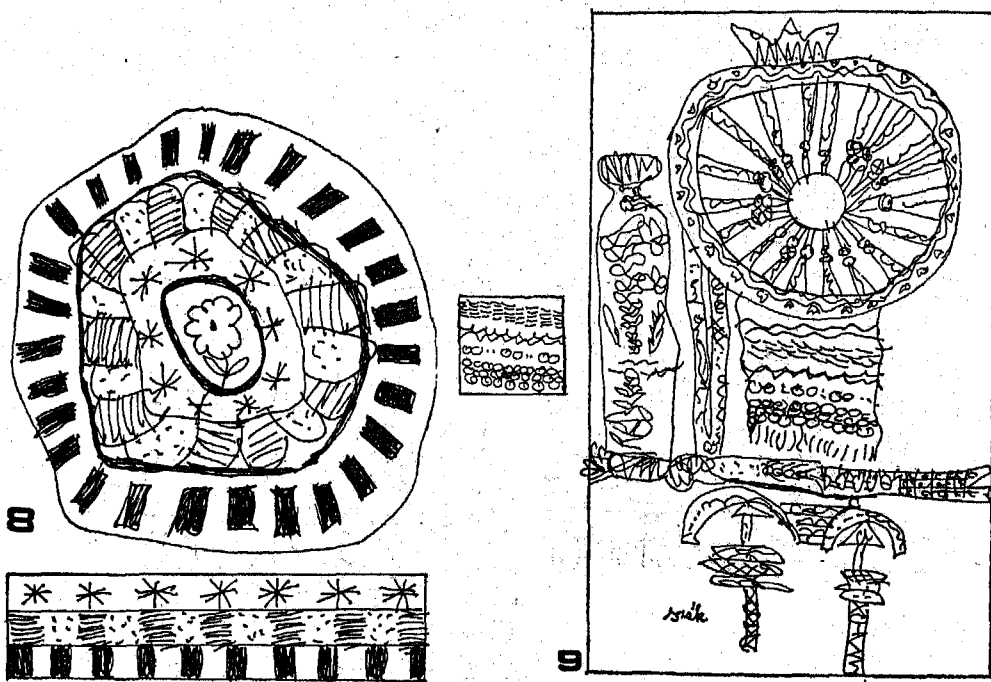
vonalon belüli váltakozás, hullámváz vagy szögletekkel ismételt tagolás, tehát a vonalritmus szintén lekötheti figyelmünket.

A fenti elemzéssel egymásban összehúzódó ritmikus tagolásokra adtunk példát, amit ha fordítva veszünk sorba, akkor egymásból kiáramló ritmikus tagolásokat kapunk.

A ritmikus sorozatok másmilyen kapcsolatát eredményezi egymásra rétegződésük. „A ritmusok megegyezhetnek és kölcsönösen erősítik egymást, vagy lehetnek ellentétesek, és így elvezethetnek egy magasabb szintű ritmusképlethez is.”⁷ E tekintetben a 7-9. képekről a következőket mondhatjuk:

7. kép – A tónusritmus és a faktúraritmus egymást erősíti. Ugyanis a középső sötét sáv lényegében tartalmazza a felső és alsó sötét sávok faktúra összetevőit.
8. kép – A tónusok, faktúrák, formák és az iránykülönbségek ismétlődése egyetlen egységgé forr össze.
9. kép – Tónus-, faktúra-, forma-, irány-, távolság- és nagyságritmusok szövődnek minden előzőnél bonyolultabb egységbe. Nem nehéz felfedezni, hogy a „szék” motívum együtt-tartásában a tónusnak és faktúrának döntő szerepe van, miközben a hasonló formarészek, irányok, iránykülönbségek és nagyságok ritmikája külön-külön is, és váltakozva lüktet benne.

Szóba került egyszer a ritmus, „amely minden életmegnyilvánulást áthat”⁸, másodszor a tónus, vagyis a „fény és árnyék, világosság és sötétség: az emberi élet s az egész természet poláris kontrasztjai”, melyeknek „mély, alapvető jelentőségük van”⁹, valamint harmadszor a faktúra. „A faktúrát az ember képzelete megelevení-

níti, emlékképeket idéz fel benne... s ezáltal a szemlélő a műnek részese lesz, szinte együtt alkot a festővel. A különböző faktúrák szerepe éppen ezért igen nagy a kompozícióban.”¹⁰

Barscsay a faktúra szépségeinek kutatását és alakítását csak az ábrázolás szerkezetének egészen belül találja értelmessnek¹¹. Mi se tudtuk elkerülni, hogy egyéb képalkotó, ábrázolás szerkezetbeli kérdéseket ne érintsünk, miközben a gyermekrajzok kapcsán döntően a faktúráról kívántunk egy-két gondolatot elmondani.

IDÉZETT IRODALOM

- [1., 2., 3., 6., 7.] *Kepes György*: A látás nyelve. Gondolat Kiadó. Bp. 1979. – 45., 164., 168., 45., 46.
 [4.] *Jean-Paul Weber*: A művészet dominánsai. In: Művészetpszichológia (szerk. Halász László). Gondolat Könyvkiadó. Bp. 1973. – 278–279.
 [5.] *Horváth Dénes*: Színes faktúra tónuskészlet. In: Síkjáték, plasztikus játék, játékos tárgyformálás (szerk. Horváth Dénes). Janus Pannónius Tudományegyetem Tanárképző Kar. Pécs. 1982. – 67–134.
 [8.] *Lukács György*: Az esztétikum sajátossága. Magvető. Bp. 1969. – 257.
 [9.] *Johannes Itten*: A színek művészete. Corvina Kiadó. 1978. – 39.
 [10., 11.] *Barscsay Jenő*: Forma és tér. Corvina Kiadó. Bp. 1966. – 125.

LENDVAY I. GYÓZÓ

Kaposvár

A modellalkotás néhány alapgondolata

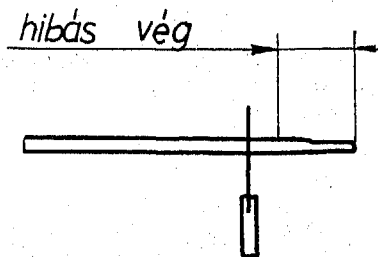
A modellezés, mint megismerési módszer a tanuló és a tanító szempontjából egyaránt fontos az ismeretelsajátítási, a probléma- vagy feladatmegoldási folyamatban. A módszer lényegi alapja a látszólag különbözőnek tűnő objektumok, cselekvésmódok, folyamatok, jelenségek közötti – adott vizsgálati szempontból létező – hasonlóság. Az adott szempontból vett hasonlóságok és különbözőségeik *egyenként meghatározzák* az objektumok, jelenségek, folyamatok lényegiségét.

A következő néhány alapgondolatnak nem lehet célja a hasonlóságelmélet, a modellelmélet ismertetése, hanem ezek „szellemének” hatását kísérlem meg érzékelteni a tanulói tevékenységek tanítói megtervezésében a műveletmodellek és a szerkezeti modellek közül két példa kapcsán. A felhozott példákat kizárólag alapgondolatok megértésére szeretném felhasználni – a teljesség igénye nélkül –, és nem kiemelten kezelni.

Műveletmodellek

A tanulók által végzett konkrét műveletek (vágás, hasítás, metszés, nyírás stb.) kezdetben, főként a gyakorlatlanság időszakában nem kis mértékben térnek el a műveletvégzés helyes módjától.

A műveletek elemzése alapján pontosan fel tárhatók a lehetséges tanulói műveletvégzési módok, illetve, azoknak az ideálistól való eltérési pontjai.

(1. ábra)